

KÄLLKRITIK I DEN MODERNA SKOLAN

En kvalitativ intervjustudie av F-3-lärares perspektiv om källkritik i SO-
undervisningen

A qualitative interview study of F-3 teachers' perspectives on source criticism in
SO-teaching

LINDGREN. E & NILSSON. E

Akademien för kultur, utbildning och kommunikation
Pedagogik
Självständigt arbete för grundskolelärare F-3 15 hp
Kurskod: OAU245

Examinator: Karin Bergman
Handledare: Andreas Grahn
Termin: 6 År: 2022

Akademien för utbildning
kultur och kommunikation

Självständigt arbete 15 hp

Kurskod: OAU245

Termin: HT22 2022

SAMMANFATTNING

Lindgren. E & Nilsson. E

Källkritik i den moderna skolan

En kvalitativ intervjustudie av F-3-lärares perspektiv om källkritik i SO-undervisningen

Source criticism in the modern school

A qualitative interview study of F-3 teachers' perspectives on source criticism in SO-teaching

Årtal: 2022

Antal sidor: 39

Syftet med föreliggande studien är att fördjupa kunskapen om hur F-3 lärare resonerar kring att undervisa om källkritik i SO-ämnet. Studien har genomförts utifrån en kvalitativ ansats med ett pragmatiskt perspektiv. Genomförandet sker med semistrukturerade intervjuer med fem F-3 lärare. Där F-3 lärarnas resonemang om källkritik i undervisningen för årskurs F-3 inom So-ämnet lyfts. Resultatet identifierar hur F-3 lärare resonerar för att utveckla elevers källkritiska förmåga, vilket innehåll de väljer att använda i sin undervisning om källkritik och vilka metoder som används för att utveckla elevers källkritik gentemot källors tillförlitlighet. Slutsatser visar på F-3 lärares upplevelser kring vikten av den källkritiska undervisningen och de möjligheter som elevers källkritiska förmåga medför.

Nyckelord: Källkritik, källa, SO-ämnet, årskurs F-3

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemområde, syfte och forskningsfrågor	2
2	Bakgrund	3
2.1	Begrepp	3
2.2	Grundskolans styrdokument	4
2.3	Tidigare forskning om källkritik	5
2.4	Lärares undervisning om källkritik	6
2.5	Informationskällor	8
3.	Teoretiskt perspektiv	9
4	Metod	10
4.1	Metodologi	10
4.2	Pragmatisk validering	11
4.3	Urval	11
4.4	Konkret genomförande	12
4.4.1	Materialbearbetning	13
4.4.2	Tolkning av empiri	15
4.5	Forskningsetik	15
5	Resultat	16
5.1	Empiri	16
5.1.1	Möjligheter och utmaningar	17
5.1.2	Tillförande av källkritik	19
5.1.3	Kompetens	19
5.1.4	Metod och innehåll	21
5.2	Tolkning av empiri	23
5.2.1	F-3 lärares resonemang om källkritik i SO-undervisningen	24
5.2.2	Val av innehåll i det källkritiska arbetet	25
5.2.3	Didaktiska metoder	25
6	Diskussion	26

6.1	Resultatdiskussion	26
6.1.1	Slutsats	31
6.2	Reliabilitet och validitet	31
6.3	Framtida forskningsfrågor.....	32
7	Referenser.....	34
8	Bilaga Missivbrev	37
9	Bilaga Intervjufrågor	39

1 Inledning

Undervisningen i skolan blir alltmer digitaliserad i takt med samhällets utveckling, vilket medför att digitala verktyg används i högre grad där eleverna ska kunna hämta information från internet. Skolverket (2017) hänvisar till en artikel på DN.se (2017–02–03) som hävdar att elever idag möter en flod av information i form av propaganda och nyheter. Därför är det mer relevant än någonsin för eleverna att få goda kunskaper om källkritik. I *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshem 2022, Lgr22*, (Skolverket, 2022a) föreskriver att eleverna ska kunna orientera sig i ett alltmer digitaliserat samhälle med ett stort informationsflöde. Carlsson & Sundin (2018) skriver att källkritiken är något som bör ingå i undervisningen redan tidigt i de yngre åldrarna, då även yngre barn kommer i kontakt med olika former av informationskällor dagligen. Carlsson & Sundin (2018) skriver att källkritiken utgör grunden för att elever ska kunna orientera sig och hantera information från olika digitala källor, därmed bör elevers kunskapsutveckling utgå från elevernas tidigare erfarenheter.

Undervisningen ska bidra till att eleverna blir goda demokratiska samhällsmedborgare (Skolverket, 2022a). För att bli en god och aktiv samhällsmedborgare måste eleverna få möjlighet att utveckla sin källkritiska förmåga där informationssökandet i olika typer av källor granskas. De bör även få möjligheten att värdera olika källor från olika läromedel och på så sätt få utveckla en källkritisk förmåga. Carlsson & Sundin (2018) skriver att tidigare forskning visar på hur tidigare läroplan, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr11* (Skolverket, 2019), inte uppmärksammat informationssökning som något mer än en teknisk metod vilket medfört att lärare upplevt undervisning om informationssökning och sökkritiska perspektiv som utmanande att undervisa om. Från hösten år 2022 ska lärare arbeta utifrån *Lgr22* (Skolverket, 2022a) där det framkommer att elever ska få arbeta med att granska källor ur ett kritiskt perspektiv som en förmåga i stället för en metod.

Säljö (2020) skriver om pragmatismen utifrån Deweys (John Dewey, 1859–1952) perspektiv där teorin grundar sig i att elever ska bli aktiva samhällsmedborgare och att skolan är en del av samhället. Säljö (2020) skriver om Deweys syn på demokrati och skolan, där eleverna ska kunna ta lite mer naturlig del av samhället. Utifrån en

pragmatisk syn ska eleverna få kunskap om att reflektera, undersöka och ta ställning till information som de möter i samhällssituationer. För att möjliggöra elevernas utveckling är det viktigt att lärare själva kan reflektera, kritiskt granska och undervisa om källkritik på ett relevant sätt. Deweys centrala tanke, enligt Säljö, innebar att elevens individuella kunskapsutveckling är en förutsättning för en gynnsam samhällsutveckling om utvecklingen sker genom en god undervisning styrd av kompetenta lärare (Säljö, 2020).

Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att digitaliseringen i skolan ökar och därmed ökar även behovet om hur undervisningen kan konstrueras för att stärka elevers källkritiska förmåga. Idag växer eleverna upp i ett samhälle med lättillgänglig information. Därför är det viktigt att undervisningen utvecklar elevernas förmågor att kunna sortera vilka källor som är trovärdiga och inte. Skolforskningsinstitutet (2020) påpekar att lärare bör få tillgång till forskning inom detta område för att kunna utforma undervisningen på ett ändamålsenligt sätt. En utmaning är dock att finna forskning om källkritik i de yngre åldrarna då tidigare forskning fokuserar på elevers kritiska tänkande i de yngre åldrarna och inte på den källkritiska förmågan. Skolverket (2017) hänvisar till en artikel på DN.se (2017-02-03) och skriver att tidigare framträder en problematiks bild där lärare själva anser sig i behov av kompetensutveckling om att undervisa i källkritik.

1.1 Problemområde, syfte och forskningsfrågor

Enligt det centrala innehållet i samhällskunskap (Skolverket, 2022a) ska eleverna få möjlighet att utveckla metoder för att bedöma trovärdigheten och tillförlitligheten av olika källor och den information de får ta del av på internet. Därmed är lärares arbete med källkritik avgörande för att elever ska kunna tolka och bedöma olika typer av källors trovärdighet och tillförlitlighet både i och utanför skolan. *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver att eleverna ska få möjlighet att arbeta källkritiskt. Hur arbetet med källkritik ska genomföras är inte utskrivet och det finns inga direktiv på hur det ska ske, utan det är upp till varje lärare att själva utforma praktiken i klassrummet. Problematik kan då utspela sig genom att den källkritiska undervisningen skiljer sig åt i olika klassrum beroende på F-3 lärarnas tolkningar. Därför är det intressant att undersöka hur F-3 lärare förhåller sig till att genomföra detta.

Syftet med den föreliggande studien är att fördjupa kunskapen om hur F-3 lärare resonerar kring att undervisa om källkritik i SO-ämnet. Syftet uppnås med hjälp av följande forskningsfrågor:

1. Hur resonerar lärare i årskurserna F-3 om att källkritik blir en del av SO-undervisningen i syfte att utveckla elevers källkritiska förmåga?
2. Vilket innehåll använder F-3 lärare i sin SO-undervisning om källkritik?
3. Vilka metoder anser F-3 lärare utvecklar elevernas källkritiska förmåga?

2 Bakgrund

Studien utgår från grundskolans styrdokument och tidigare forskning gällande källkritik inriktat på forskning om lärares arbete kring området källkritik. I kommande kapitel redogörs ett antal definitioner av begrepp, **2.1 Begrepp**, där tydliggörs begreppen *källkritik*, *källa* och *kritiskt tänkande* och vad dessa innebär. **2.2 Grundskolans styrdokument**, i avsnittet beskrivs vad läroplanen lyfter kring området källkritik. I avsnitt **2.3 Tidigare forskning**, redogörs för vad vår valda tidigare forskning skriver om källkritik och varför det är en viktig förmåga. I **2.4 Lärares undervisning om källkritik**, förklaras om vad tidigare forskning skriver om olika arbetssätt vid arbete med källkritik. I avsnitt **2.5 Informationskällor** beskrivs tidigare forskning av exempel på olika metoder för informationssökning på nätet.

2.1 Begrepp

För att tydliggöra begreppet källkritik beskriver Alexanderson (2016) detta som en metod vilket innebär ett systematiskt sätt att granska och bedöma källors trovärdighet. Det innebär att kunna granska texter, bilder eller olika källor och att vara källkritisk gentemot dess innehåll och tillförlitlighet, det vill säga den källkritiska förmågan.

Källa är en plats där informationen har sin utgångspunkt exempelvis genom bild eller text. Alexanderson (2016) förklarar att en källa är själva platsen där uppgifter och information går att inhämta och definieras utifrån tre olika framställningar. Den mest

relevanta framställningen i denna studie av de tre olika källorna är den skriftliga källan, vilken innebär texter i olika former och kan exempelvis vara tryckt text likväl som digitalt innehåll.

Begreppet kritiskt tänkande kan definieras enligt Alexanderson (2016) utifrån vissa kriterier, vilka individen besitter förmågan att kunna analysera, reflektera, dra slutsatser, värdera och ifrågasätta. Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att ett kritiskt tänkande innebär att omsorgsfullt välja ut information, identifiera olika ställningstagande och att vara medveten om de egna hypoteserna. Kritiskt tänkande i samhällskunskap omfattar olika aspekter så som formuleringen av kritiska frågor och begreppet källkritik (Skolforskningsinstitutet, 2020). Skolforskningsinstitutet (2020) lyfter även att det finns koppling mellan det kritiska tänkandet och den källkritiska förmågan, vilka går hand i hand i den källkritiska undervisningen.

2.2 Grundskolans styrdokument

Dagens läroplan, *Lgr22*, (Skolverket, 2022a) lägger stor vikt på att ge elever kunskaper för att verka i samhället. En nödvändig kunskap föreskriven i *Lgr22* (Skolverket, 2022a) är att eleverna utvecklar förmågan att granska information med ett kritiskt förhållningssätt. Idag är det viktigt att ge eleverna möjligheten att ta del av samhällsinformation på ett elevnära sätt vilket kan göras genom att använda digitala medier som verktyg. Då det numera råder en digitaliserad miljö bör eleverna utveckla en digital kompetens för att vara en del av samhällets utveckling. Det är skolans uppgift att bedriva en undervisning där elever kan få utveckla dessa förmågor då eleverna i dagens samhälle möter en komplex verklighet där informationsflödet är utökat och digitaliseringen växer i en snabb takt (Skolverket, 2022a). *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver att skolan har i uppdrag att förmedla grundläggande värden och förbereda eleverna att kunna leva och verka i samhället. Den digitala kompetensen går hand i hand med elevernas förmåga att kunna kritiskt granska dess information för vad nätet är. Alexanderson (2016) lyfter att nätet är stort och att en förutsättning för att lyckas är att ha en förståelse för den information som nätet innehåller och hur olika källor kan skilja sig åt. Skolverket (2022b) skriver i ett pressmeddelande att de elever som inte besitter tillräckligt god digital kompetens från skolan riskerar att ha sämre förutsättningar att delta i samhället och aktivt medverka till ett fortsatt demokratiskt samhälle. Skolan vilar på en demokratisk

grund (Skolverket, 2022a) vilket innebär att eleverna ska få förutsättningar att arbeta med olika digitala källor och få en förståelse för hur digitaliseringen har påverkat det samhälle eleverna lever i och hur det har påverkat individen. I Skolverkets publikation (2018) lyfts vikten av att tilldela eleverna digital kompetens. Skolverket (2018) skriver att digitaliseringen innebär en förändring i samhället och idag ställs det höga krav på skolans organisation att kunna tilldela eleverna rätt kompetens. Det handlar om att rusta eleverna med rätt förutsättningar för att verka som medborgare i det samhälle där digitaliseringen får en stor plats. Som nämnt i inledningen skriver Carlsson & Sundin (2018) att tidigare forskning visat på hur tidigare läroplan, *Lgr11* (Skolverket, 2019), inte uppmärksammat informationssökning i samma utsträckning som behovet är i dagens samhälle vilket medfört att lärare upplevt undervisning om informationssökning och sökkritiska perspektiv som utmanande att undervisa om.

2.3 Tidigare forskning om källkritik

Skolan har en central uppgift att undervisa eleverna i att utveckla ett kritiskt tänkande och en god källkritisk förmåga (Skolforskningsinstitutet, 2020). Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att redan i början av 1900-talet i samband med pragmatismen och Dewey argumenterades det för att det kritiska tänkandet kunde utvecklas genom undervisning. Tidigare användes källkritik som en metod inom historievetenskapen där källor sorterades bort genom jämförelser av olika källor (Leth & Thurén, 2000). Källkritik idag tillsammans med det kritiska tänkandet handlar om att analysera vem som står bakom informationen, om det är rimligt och källors relation till varandra och värderingar (Alexanderson, 2016). För att individen ska kunna vara källkritisk definierar Alexanderson (2016) vissa kriterier som ligger till grund för att utveckla den källkritiska förmågan. Bland annat förmågan att kunna göra bedömningar, kunna tolka, analysera, utvärdera och dra slutsatser. Skolinspektionen (2018) lyfter forskning som pekar på att elever anser sig självlärda när det gäller digitala källor då de dagligen kommer i kontakt med dessa i sin vardag. Dock visar flera studier att elevers kunskaper är bristfälliga för att värdera källornas tillförlitlighet (Skolinspektionen, 2018).

Det är rimligt att anta att elever kommer i kontakt med en större variation av information genom digitala källor idag gentemot förr. Leth & Thurén (2000) beskriver att den väldiga mångfalden av platser på nätet kan innebära ett problem

med internet där trovärdigheten kan ifrågasättas. För att kunna bedöma informationen från olika källor skriver Leth & Thurén (2000) är det viktigt att först bestämma vilken information som ska sökas vilket går att se ur tre olika kategorier, fakta, förklaring och åsikter vilket alla innefattar olika strategier vid informationssökning.

Alexanderson (2016) skriver att en individ som saknar en källkritisk förmåga riskerar att bli lurad eller att individen själv riskerar att sprida falsk information. Utmaningar som kan uppstå på nätet som Alexanderson (2016) skriver kan vara föränderligheten, det vill säga att information kan försvinna på kort tid och att den kan ändras när som helst vilket kan påverka trovärdigheten. En annan aspekt kan vara självpubliceringen vilket innebär att vem som helst kan publicera vilken information som helst som kan bygga på missförstånd eller bristande fakta. Även anonymiteten förklarar Alexanderson (2016) är en utmaning där individer kan utge sig vara någon annan vilket även gör det svårare för individer att vara källkritiska. Leth & Thurén (2020) skriver att det krävs att individen har kunskap för att kontrollera om källor är beroende av varandra och när en källa ska bedömas som äkta. Andra aspekter som Leth & Thurén (2000) lyfter är att individen bör kunna granska källan i syfte att finna vem som har vinning i informationsdelningen där exempelvis spridning av propaganda kan förekomma.

2.4 Lärares undervisning om källkritik

I och med utvecklingen av digitaliseringen behöver undervisningsmetoder anpassas till att utveckla de kunskaper som eleverna förväntas uppnå i samhället, det vill säga kommunikation, problemlösning och kritiskt tänkande (Saygin & Karkas, 2016). Saygin & Karkas (2016) studie förklarar hur undervisning som utvecklar elevers sociala egenskaper påverkar det kritiska tänkandet, de förklarar olika undervisningsmetoder som gynnar det kritiska tänkandet. Saygin & Kankas (2016) beskriver att målet idag är att utveckla elever som inte bara accepterar informationen från olika källor som den är, utan att de utvecklar färdigheter hos eleverna där de undersöker och ifrågasätter för att ta med sig kunskapen ut i det vardagliga livet. Detta lyfter Saygin & Karkas (2016) kan ske genom en undervisning som engagerar elevers sociala kunskaper för att kunna anpassas vidare till samhällssituationer.

Denna typ av undervisning är främst riktat mot de yngre åldrarna och det kritiska tänkandet.

För att elever ska kunna förhålla sig till samhällets sociala miljö är det viktigt att få kunskap i att hantera och använda olika typer av källor som utvecklar kunskaperna, att eleverna får en god planerad undervisning som främjar elevernas källkritiska förmåga. Carlsson & Sundin (2018) skriver att lärare kan förhålla sig till olika arbetssätt gällande arbete med källkritik i sin undervisning. Ett arbetssätt som Carlsson & Sundin (2018) lyfter är att lärare kan arbeta med källkritik som ett integrerat kunskapsinnehåll vilket innebär att flera faktorer kan få samspela i undervisningen. Ett sådant samspel kan exempelvis vara gemensamt med bibliotekarien där eleverna får möjlighet att möta och utveckla kunskap om källkritik och som stärker kvalitén i undervisningen då olika resurser besitter expertis inom ett visst område. Nygren (2018) lyfter att arbetet med källkritik är en möjlighet som eleverna bör få ta del av både som ett integrerat kunskapsinnehåll och att det får en specifik undervisning.

Tidigare forskning lyfter diskussionsbaserad undervisning för att arbeta kring källkritik. Skolforskningsinstitutet (2020) beskriver olika former av diskussionsbaserad undervisning där det visade att elevers kritiska tänkande utvecklades när elever arbetade i mindre grupper, studien visade på att elever kände sig bekvämare i mindre grupper än i helklass och det sociala samspelet mellan eleverna var ett viktigt inslag till utvecklingen. De studier Skolforskningsinstitutet (2020) skriver om har genomförts på olika skolåldrar och har konstruerats olika utifrån helklass, mindre grupper och par. Gemensamt för diskussionsbaserad undervisning är att elever och lärare muntligt interagerar med varandra. Förmågorna eleverna förväntas utveckla är att kunna granska, bedöma och reflektera över information för att utveckla den källkritiska förmågan (Skolforskningsinstitutet, 2020).

Nygren (2018) refererar till forskning som pekar på att elever med tillräckliga kunskaper inom flera ämnesområden främjas när de kommer till att kritiskt granska och värdera olika källor. Skolinspektionens (2018) undersökning visade hur arbetet om källkritik i samhällskunskapsämnet för årskurser 7–9 utfördes. I undersökningen framkom det att elever hade svårt att skilja på fakta och betald marknadsföring, vad som kan anses som trovärdigt där de två informationsflödena var en utmaning

(Skolinspektionen, 2018). Skolinspektionens (2018) undersökning genomfördes som nämnt i årskurs 7–9 där elevers kunskaper om källkritik var bristande. Relevansen för den här studien är att eleverna redan i yngre åldrar kan utveckla sitt kritiska tänkande om källkritik redan införs innan årskurs 7. Även Carlsson & Sundin (2018) visar att Skolinspektionens granskning påvisar brister i undervisningen om källkritik.

2.5 Informationskällor

Ovan i texten beskrivs Leth & Thuréns (2000) tankar om hur information på nätet söks fram. Det förklarar att beroende på vad man söker efter kan man använda sig av olika strategier för att få fram information (Leth & Thurén, 2000). Thomas (2020) förklarar i sin artikel hur användningen av internet implementerats som en del av hans undervisning i de högre skolåldrarna. För att vara källkritisk till information som finns på nätet behöver syftet till det som sökts fram vara med i beräkningarna. Thomas (2020) metod var att låta elever söka efter kunskap eller bevis, det är två skilda saker. Exemplet Thomas (2020) använder sig av är Red Bull-reklamen, om man söker efter budskapet det vill säga kunskap så förmedlar reklamen att Red Bull ger dig vingar. Om sökningen är efter bevis så går det att motbevisa att Red Bull inte ger dig fysiska vingar. Hur och vilka sökmotorer lärare väljer att använda sig av kan därmed påverka undervisningen. Eleverna bör få ta del av olika sökmotorer för att förstå dess användning likväl som olika typer av strategier för att söka information. Thomas (2020) artikel riktade sig främst till äldre elever, men att uppmärksamma hur man söker information redan i de yngre åldrarna kan vara relevant för lärares undervisning. Att hantera val av informationskällor till undervisningen förklarar Nygren (2018) kan ske på förhand, då det bidrar till en mer strukturerad undervisning.

Skolinspektionens (2018) undersökning belyser vikten av att elever får möta olika informationskällor och hur man kan gå till väga för att kritiskt granska dessa. Till exempel vikten att förstå att digitala källor är föränderliga. Skolinspektionens (2018) granskning visade att dessa aspekter inte lyftes i sådan stor utsträckning i undervisningen, en anledning till detta kan vara att denna problematik inte fanns med de traditionella källorna.

3. Teoretiskt perspektiv

I studien använder vi oss av ett pragmatiskt perspektiv. Säljö (2020) tolkar pragmatismen utifrån John Deweys tankar om att skolan är en del av samhället och att eleverna därmed ska utbildas till att bli goda demokratiska samhällsmedborgare. Tidigare i skolan uppstod pedagogiska debatter som såg elever och läroplanen som varandras motsatser vilket medförde en spricka i den gemensamma skolutvecklingen. Dewey såg tidigt problematik med de pedagogiska debatterna att den dynamiska utvecklingen i skolan förstördes vilket medförde en strävan efter att undanröja dualismen för att upplösa klyftan mellan samhället och skolan (Grahn, 2011). Deweys tankar om pragmatismen har influerat skolans struktur på hur man ser på kunskap och skolans roll i samhället. Den kunskap elever får ska kunna tillämpas i vardagen, vilket Dewey (1916/1997) lyfte att det inte är någon skillnad mellan kunskapen i skolan och kunskapen i samhället, då båda är vår omvärld.

Att skapa demokratiska medborgare är en viktig del av Deweys pragmatism, de kunskaper som skolan ska bidra med är att ge eleverna verktyg för att vara en del av samhället. Det innebär bland annat att hantera information och analysera denna utifrån tidigare erfarenheter (Säljö, 2020). Skolan ska representera det samhälle eleverna lever i här och nu, inte en framtid långt borta. Hur elevers tidigare erfarenheter utanför skolan och de erfarenheter skolan bidrar med hör ihop var något Dewey studerade. Att dela upp skolan och samhället till två olika världar kunde var problematiskt, då elevers inläring gynnades av att ha en djupare förståelse i och med erfarenheter (Säljö, 2020).

En central del inom pragmatismen är språket och kommunikationen som möjliggör för att lärande ska ske vilket Dewey (1916/1997) skrev är det främsta redskapet eleven besitter i sitt lärande. Detta innebär en samverkan där eleverna genom interaktion med andras språkliga beteenden får möjlighet till lärande. På så sätt blir det lättare för elever att lära genom att uppleva situationer direkt vilket medför att eleven får delta i det demokratiska samhället. Kommunikation är grundpelaren i den demokratiska gemenskapen och bör ske mellan olika individer i samhället och utan kommunikation kan inte samhället upprätthållas. Dewey (1916/1997) förklarar att "vi tänker bara när vi konfronteras med ett problem"

När vi möter ett problem behöver vi få kunskap om problemet och på så sätt uppstår lärande genom inquiry. Säljö (2020) skriver om inquiry inom pragmatismen där lärande genom inquiry innebär att elever får söka information och skapa sig en förståelse och kunskap utifrån olika fakta som struktureras. Detta sker när elever har frågor om en viss aspekt. För att eleven ska kunna lösa ett problem och komma fram till en lösning, omprövas och organiseras nya infallsvinklar för att utveckla god reflekterande förmåga. Därmed har vi valt att fördjupa vår kunskap med stöd av det pragmatiska perspektivet.

4 Metod

Detta kapitel har för avsikt att förklara hur vi genomförde vår studie. Avsnitt **4.1 Metodologi** beskrivs de metodologiska valen till denna undersökning med stöd av vald metodlitteratur. Avsnitt **4.2 Pragmatisk validering** berör hur metodologin kan förklaras ur ett pragmatiskt perspektiv. Under avsnittet **4.3 Urval** presenteras antal respondenter i undersökningen och avgränsningar som gjorts. I avsnittet **4.4 Konkret genomförande** presenteras tillvägagångssätt som möjliggör för intervjuer och hur insamling av material genomfördes. Underavsnitten **4.4.1 Materialbearbetning** och **4.3.2 Tolkning av empiri** presenterar och behandlar hur material har samlats in, bearbetats och tolkats. I avsnittet **4.4 Forskningsetik** redovisar vi för hur vi tillämpat de forskningsetiska principerna i vår undersökning.

4.1 Metodologi

Det centrala i vår studie är lärarnas resonemang och tankar kring sin undervisning om källkritik. I och med det anser vi det mest lämpligt att använda en kvalitativ ansats för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Denscombe (2009) skriver att studier där resonemang och tankar ska synliggöras är en kvalitativ ansats mest lämplig till skillnad från kvantitativa ansatser där resonemang och tankar utesluts. Denscombe (2009) beskriver att en kvalitativ ansats ger utrymme för alternativa förklaringar och har sina rötter i den sociala tillvarons villkor.

Med utgångspunkt i studiens syfte och forskningsfrågor anser vi att den metod som lämpar sig mest för studien är semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer möjliggör för utrymme till följdfrågor vilket även Denscombe (2009) skriver kan skapa möjlighet för öppna svar där fokus hamnar på respondentens egen

uppfattning. Intervjufrågorna är formulerade utifrån forskningsfrågorna och är baserade utifrån ett pragmatiskt perspektiv men skiljer sig åt för att bredda resultatet. Studien undersöker något komplext och därför har vi valt att genomföra semistrukturerade intervjuer vilket Denscombe (2009) framställer som positivt då vi får möjlighet att fånga upp respondenternas värderingar och tankar.

Då syftet med studien är att fördjupa kunskapen om hur F-3 lärare resonerar kring undervisning om källkritik i So-ämnet är intervjufrågorna uppbyggda på så sätt att de förankrar sig till den didaktiska "hur?" frågan. Följdfrågor utifrån intervjufrågorna kommer att anpassas efter respondenternas utsagor.

4.2 Pragmatisk validering

En synvinkel som Kvale & Brinkmann (2009) lyfter av validering är validering som sker genom kommunikation, vilket menas att kunskapen undersöks i dialog mellan två och flera individer. Här har vi tillsammans kommit fram till olika förslag på tolkningar av lärarnas utsagor, diskuterat olika alternativa tolkningar och ställt dessa mot varandra för att slutligen komma fram till ett gemensamt alternativ.

En annan synvinkel som Kvale & Brinkmann (2009) tar upp är pragmatisk validering eller validering genom handling som handlar om att verifiera och göra "sanning", i detta avseende för en forskningsprocess som består av kvalitativa forskningsintervjuer. Kvale & Brinkmann (2009) skriver att för en pragmatiker är det sanningen som styr vilka åtgärdande beslut som ska tas för att detta i sin tur ska kunna leda till önskat resultat. Detta innebär att det finns ett kännetecken som medför att det går att urskilja bland olika tolkningar av lärarnas utsagor. Att urskilja bland olika tolkningar är önskvärt då inte alla handlingar har samma mening för att uppnå önskat resultat.

4.3 Urval

I vår studie har vi valt att intervjua fem lärare som arbetar i årskurserna F-3. Valet föll på faktorer som ansågs relevanta gentemot studiens syfte vilka var ålder, att samtliga respondenter har arbetat med alla årskurser inom F-3 och att erfarenheten hos respondenterna varierade inom yrket. Ytterligare faktorer som har givit möjlighet till stor variation i studien är skolans ramfaktorer det vill säga elevantalet och skolornas storlek samt placering av skolor i kommunen.

Bland respondenterna är samtliga behöriga F-3 lärare men med varierade grundläggande examinationer i sin utbildning, allt från F-3 till och med 1–7. Något som inte var ett krav i urvalsprocessen men som bidrar till studiens undersökning är lärarens eget engagemang i frågan om källkritik och digitalisering.

De lärare som deltog och tackade ja till intervjuer uppvisade variation i urvalskriterierna där utbildning skiljde sig mellan respondenterna och när utbildningen genomfördes i tid.

Avgränsningar i studien bidrog till att lärare valdes som respondenter och inte elever då studien undersöker hur F-3 lärare resonerar kring att undervisa om källkritik i SO-ämnet, därav var det inte relevant att ta med elevers perspektiv i denna forskningsstudie.

4.4 Konkret genomförande

Följande tillvägagångsätt har använts för att få till intervjuer. Intervjuer har genomförts i olika kommuner i Mellansverige med varierande storlek. Kontakt har tagits med rektorer och samordnare via kommunerna med en förfrågan om det fanns möjlighet att någon F-3 lärare kunde låta sig intervjuas. Då intervjuerna genomförs på lärarnas arbetstid informerades rektorer i första hand.

En del problematik uppstod efter att rektorer och samordnare kontaktats då många F-3 lärare valde att inte besvara utskickad mailförfrågan om intervju med missivbrev. Därmed föll många tänkbara respondenter bort då de valt att inte besvara mailförfrågan. Andra lärare svarade ja och utifrån det har tid och plats bestämts med de lärare som positivt valt att delta i studien.

Sammanlagt har fem intervjuer genomförts via zoom som tagit mellan 20 och 30 minuter. Frågorna skickades ut i förväg till de respondenter som själva efterfrågade intervjufrågorna. Det kan finnas för- och nackdelar med att de respondenter som ville, fick frågorna i förväg. Genom att respondenterna kunde läsa och förbereda sig på intervjufrågorna kunde mer ingående och utvecklande svar framställas. Likväl som det kan ha påverkat hur genuina svaren blev, möjligheten finns att respondenterna valde att försköna svaren. Nackdelen med att respondenter inte fick frågorna i förväg kan vara att svaren inte blev så genomtänkta eller att respondenten glömde nämna viktiga aspekter i svaren. Fördelen kan vara att svaren blev genuina.

Kavle & Brinkmann (2009) skriver om för- och nackdelar med spontana intervjuprocedurer. En fördel kan vara att respondenters svar blir mer livliga och oväntade, medan en strukturerad procedur där frågorna kan ha granskats i förväg möjliggör mer strukturerade svar på just den ställda frågan (Kavle & Brinkmann, 2009). Det respondenterna fick vetskap om redan när de tillfrågades om de ville delta i undersökningen var att studien handlade om att fördjupa kunskapen om hur F-3 lärare resonerar kring att undervisa om källkritik i SO-ämnet. För att samla in materialet vid genomförda intervjuer användes ljudupptagningar för att i senare skede möjliggöra transkriberingen. Båda författarna deltog vid samtliga intervjutillfällen.

4.4.1 Materialbearbetning

Ljudupptagningarna användes för att möjliggöra transkriberingarna. Kavle & Brinkmann (2009) skriver att genom att använda ljudupptagning som blir permanenta kan fokus hos intervjuarna ligga helt i nuet av genomförandet. En annan fördel med ljudupptagningar är att bearbetningen av materialet blir lättare då intervjun kan spelas upp gång på gång för att lyssnas om och analyseras (Kavle & Brinkmann, 2009). Vid bearbetningen av materialet användes ljudupptagningarna för att få ner intervjun i skrift. Genom att lyssna om och pausa materialet kunde en skriftlig variant genomföras. Kavle & Brinkmann (2009) skriver att den muntliga formen av materialet som blir via intervjuer omvandlas vid transkribering och utskrifter. Det talade språket skiljer sig från skriftspråkets formella struktur, detta medför att bedömningar och val behöver tas i beaktande vid bearbetningen av materialet (Kavle & Brinkmann, 2009). I första hand vid materialbearbetningen var materialet från ljudupptagningarna en direkt översättning till det skrivna språket. När det var nerskrivet kunde processen av att analysera och tolka materialet börja diskuteras.

Under bearbetningen av materialet användes olika koder. Kavle & Brinkmann (2009) beskriver kodning som ett moment för att sammanställa materialet för att lättare identifiera utsagor. I studien fanns inga färdiga koder som användes utan de utvecklades utifrån tolkning av materialet. Kavle & Brinkmann (2009) skriver att begreppskoder är befintliga koder som kan användas för att analysera materialet, vidare skriver de att befintliga koder inte alltid matchar studiens syfte och då kan studien använda sig av koder som tillkommer endast för studien. I det

sammanställda materialet kan i princip allt kodas och behöver inte kodas utifrån redan befintliga koder, koderna kan vara i form av nyckelord eller segment från den skrivna texten (Kavle & Brinkmann, 2009). För att tolkningen av empirin inte skulle bli för bred och forskningsfrågorna skulle besvaras, begränsades kodernas antal. Materialet tolkades och diskuterades utifrån ett fast antal koder baserat på segment från respondenternas uttalanden. Koderna bidrar i sin tur till en kategori. I Kavle & Brinkmann (2009) står det att koder sedan sammanställs för att skapa kategorier som tydligt kan styrka forskningsfrågorna till hands. Kategorier kan vara planerade i förväg eller skapas under processens gång (Kavle & Brinkmann, 2009). Fallet för denna studie har kategorierna skapats under processens gång för att matcha de befintliga forskningsfrågorna. Nedan redovisas sortering av hur 64 utsagor gjorts i respektive färdigställd kategori inkluderande nyckelord. Kategorierna presenteras utförligare under avsnitt 5.1 Empiri.

Utsaga 31: "När det handlar om möjligheter pratar vi mycket om att det är viktigt att jämföra källor och då titta på om man hittar flera källor som säger samma sak och om vilka källor som då är bättre och sämre. [...] När det handlar om svårigheter är det på samma sätt som med möjligheter, det handlar om att hitta tillförlitliga källor och där se vilka som då är bättre och sämre." [L3].

Kategori: Möjligheter och svårigheter. Nyckelord: Föränderlighet.

Utsaga 1: " [...] Det är viktigt att börja arbeta med källkritik tidigt och belysa denna fråga mer än vad man gör idag då samhället blir mer digitaliserat. [...] Idag får eleverna i stort sett all information tidigt i åldern genom olika digitala medier och har individer som inspirerar eleverna via deras olika plattformar. Dessa individer kanske talar om en specifik händelse utan att vara källkritiska och här måste eleverna ha en källkritiks kännedom om att kunna sortera mellan fakta och fiktion." [L1].

Kategori: Tillförande av källkritik. Nyckelord: Betydelsefullt.

Utsaga 37: " [...] Man hjälper eleverna vid sökning att hitta bra sidor och utifrån dessa pratar och resonerar man med eleverna om denna fakta. [...] I matematiken pratar man mycket om sannolikhet vilket man då även kan göra i SO också gällande sannolikhet och hur sannolik informationen är som kommit fram vid sökning." [L3].

Kategori: Tillvägagångssätt och innehåll. Nyckelord: Diskussionsbaserat innehåll.

Utsaga 60: ” [...] När jag studerade talade man inte om källkritik utan det har smugit sig på mer och mer där eleverna visar indikationer på att de använde olika källor i större utsträckning än för bara några år sedan. [...] Fortbildning eller kompetensutveckling inom området källkritik har inte blivit erbjudet på organisationsnivå. Det är upp till varje lärare att med eget engagemang leta reda på information och undervisningssidor för att få lärarhandledning. [...] Det finns inte så mycket färdigt material för att kunna arbeta med källkritik, inte där jag arbetar i alla fall.”

[L5].

Kategori: Kompetens. Nyckelord: Engagemang.

4.4.2 Tolkning av empiri

Utifrån ett pragmatiskt perspektiv och Deweys teori om pragmatismen har tolkning och förståelse för empiri utförts. Av de fyra kategorier som redovisats ovan har databearbetningen tillfört underkategorier som tillsammans bildat dessa kategorier. Kategoriernas slutgiltiga namn är baserade utifrån sammanställning av den data som fångat upp olika nyanser med hjälp av de 64 utsagorna. Nyckelorden är ett belysande exempel av vardera kategorier. Vid tolkning av empiri, utifrån ett pragmatiskt perspektiv, har nödvändig distans till empiri, process och oss själva implementerats utifrån Tivenius (2015) fyra sanningskriterier. Dessa innefattar *rimlighetskriteriet*, *koherensskriteriet*, *korrespondensskriteriet* och *det aletiska kriteriet*.

4.5 Forskningsetik

De förhållningsregler som redogörs i Vetenskapsrådet (2017) har varit vägledning för denna studie. Dessa förhållningsregler redogörs i fyra områden, avidentifiering, tystnadsplikt, sekretess och integritet. Vetenskapsrådet (2017) skriver att en studie blir godkänd genom etikprövningsnämnden under förutsättning att respondenterna är avidentifierade. Med det menas att respondenternas svar ska omöjligt kunna spåras. Sekretess likväl tystnadsplikt får enbart tas del av om denna faller under sekretess och offentlighetslagen (Vetenskapsrådet, 2017). Den information som respondenterna lämnar ska i sin tur inte kunna skada respondenterna dock råder anmälningsplikt om det skulle röra sig om misstanke om brott. Vid integritet handlar det om att vidta åtgärder som skyddar respondenternas privata situation.

Vid kontakt med respondenterna har de blivit informerade om de fyra områdena som presenterats ovan, studiens syfte och dess tillvägagångssätt. Detta utifrån Vetenskapsrådets (2017) informationskrav som ställs på de individer som genomför studien. Deltagandet har varit frivilligt och respondenterna har när som helst under

intervjun kunnat avbryta om de så velat. Efter genomförandet har material så som ljudinspelning och transkribering förvarats otillgängligt för icke-behöriga (Vetenskapsrådet, 2017). Respondenterna och de skolor som deltagit i undersökningen förblir anonyma. För att markera utsagorna har respondenterna benämnts L1 till L5. Vetenskapsrådet (2017) skriver om vikten av hur metod, frågeställningar och deltagande utformas för att skapa en god kvalitativ forskning i samband med att skydda deltagarna. I studien har lämplig metod övervägts och utformats för att inte skada eller förolämpa de deltagande likväl som hur frågeställningar och frågor under intervjun framställts.

Genom att respondenterna givit sitt samtycke att delta i studiens intervju innan genomförandet har samtyckeskrevet enligt Vetenskapsrådet (2017) givits. Respondenterna har utifrån konfidentialitetskravet blivit informerade om att deltagandet är och kommer att vara anonymt där skola och namn inte kommer att nämnas (Vetenskapsrådet, 2017). Genom Vetenskapsrådets (2017) nyttjandekrav har respondenterna fått tydlig information om att resultatet från intervjuerna enbart kommer att användas i forskningsändamål.

5 Resultat

I kapitlet behandlas studiens empiri till följd av vår tolkning av empirin. I underavsnittet **5.1 Empiri** presenteras fyra kategorier i olika underavsnitt: *Möjligheter och utmaningar*, *Tillförande av källkritik*, *Kompetens* samt *Tillvägagångssätt och innehåll*. I avsnitt **5.2 Tolkning av empiri** presenteras vår tolkning av empirin utifrån ett pragmatiskt perspektiv.

5.1 Empiri

Genom databearbetningen framkom det av F-3 lärarnas resonemang att tidigare personliga- och arbetslivserfarenheter påverkade hur F-3 lärare undervisade om källkritik i SO-ämnet. Det egna engagemanget för fortbildning inom området står för F-3 lärarnas ansvar och erbjuds sällan inom organisationen. Under intervjuerna lyftes olika tankar och metoder för hur arbete med att utveckla elevernas källkritiska förmåga kunde genomföras på olika sätt. Samtliga F-3 lärare beskrev att källkritiken inte får så stor plats i SO-undervisningssammanhang dock anser samtliga att kunskaper inom området att vara källkritisk i dagens samhälle är av stor vikt. Genom

fyra kategorier beskrivs vår empiri vilka är: **5.1.1 Möjligheter och utmaningar**, **5.1.2 Tillförande av källkritik**, **5.1.3 Kompetens**, **5.1.4 Metod och innehåll**. Kategorierna presenteras i koppling till respondenternas värderingar som framkom genom 4.4.1 Materialbearbetningen och är anslutna till studiens frågeställningar.

5.1.1 Möjligheter och utmaningar

I första kategorin framkommer det vilka möjligheter och utmaningar som F-3 lärare upplever kring arbetet gällande källkritik i SO-undervisningen. Det gick att utskilja två markanta områden som upprepades vid intervjutillfällena gällande möjligheter och utmaningar. F-3 lärare upplever möjligheter med att arbeta med källkritik då det är ett brett område som sätter grunden till elevernas källkritiska förmåga. De utmaningar som F-3 lärare upplever i sitt arbete med källkritik är föränderligheten som sker inom den digitala världen och att elevernas ålder möjligen påverkar elevernas förståelse för vad det verkligen innebär att vara källkritisk till olika källor.

Brett område med många möjligheter för att sätta grund för en källkritisk förmåga
F-3 lärare upplever att arbetet om källkritik i de yngre åldrarna är den som lägger grunden för elevernas källkritiska förmåga, dock får källkritiken sällan specifika undervisningsmoment inom ämnet. F-3 lärare lyfter att källkritiken får utrymme i den dagliga undervisningen och diskuteras mer i samband när behovet av att vara källkritisk uppkommer. Upplevelser F-3 lärare har gällande möjligheter om källkritiskt arbete:

Källkritiken utvecklar elevernas förståelse kring vad som är sant eller fakta vilket medför att de får en förståelse för hur man bör agera och tänka vid källkritik. Jag ser källkritiken som en viktig aspekt i SO-undervisningen dels för elevernas framtid, där jag arbetar för att lägga en grundförståelse om källkritiskt tänkande, dels för att eleverna ska kunna arbeta vidare med källkritiken genom åren. [L2].

Ytterligare en aspekt gällande möjligheter som F-3 lärare ser är att eleverna upplever undervisning om källkritik som lustfyllt lärande som utgår från elevernas intresse och kunskaper. Detta för att också få eleverna att känna en delaktighet i undervisningen som eleverna är i behov av att också kunna använda framöver i livet.

Jag upplever att eleverna ofta tycker att det är roligt då det blir elevnära när vi talar om olika källor på nätet och att de ändå är på nätet mycket, ibland kanske mer än en själv. Och just att det känns väldigt värdefullt och det är en kunskap som eleverna kommer behöva bära med sig i framtiden och kommer behöva ha koll på. [L2].

Det framkom att F-3 lärare upplever att arbetet om källkritik inte är i behov av specifika lektioner som enbart fokuserar på källkritiken och dess begrepp för att eleverna ska kunna befästa kunskaper om källkritisk förmåga utan att det får ta plats i den dagliga undervisningen mer naturligt.

Föränderlighet i den digitala världen och påverkan av elevernas ålder

F-3 lärare upplever att det kan bli en utmaning att nå fram till alla elever då eleverna ligger på olika nivåer gällande den källkritiska förmågan. Det F-3 lärare ser som en utmaning är att den digitala världen är bred med en föränderlighet som är snabb och som sker ofta. De F-3 lärare upplever att elever har svårt kring gällande källkritik är att det kan vara utmanande att bedöma om information och texter är sanna eller falska:

[...] Det finns ju källor som inte är tillförlitliga och som ofta kommer upp vid första sökträffen på nätet. Dessa källor kan ha information som inte är sann eller som är halvsanna. Utmaningen blir när eleverna inte förstår vad en källkritisk förmåga innebär eller vikten av att kunna jämföra källor med varandra. [L3].

Det finns för mycket olika källor och texter som har en nivå som kanske inte anpassas till elevernas egen förmåga då nätet idag uppdateras och förändras snabbt och ofta. Jag nästan måste välja åt eleverna då toppresultaten vid sökningar ofta har för svåra texter. [L1].

Att hålla sig uppdaterad i den sociala miljö som eleverna omges av på sin fritid är en delad upplevelse som F-3 lärare uttrycker. Majoriteten av F-3 lärare upplever att det är viktigt att hålla sig uppdaterad för att kunna sortera ut den information som är falsk för eleverna och på så sätt även möjliggöra en god kunskapsutveckling. Trots att majoriteten av F-3 lärare anser att det är viktigt att arbeta med elevernas källkritiska förmåga råder delade upplevelser. En annan upplevelse som framkom var att det ansågs lättare att undervisa eleverna i senare årskurser då fokus oftast i F-1 inte ligger i den källkritiska undervisningen.

[...] Jag tycker att ju äldre eleverna blir är det lättare att undervisa om källkritik och att ta upp dilemman. [...] I årskurs 1 är undervisningen mer styrd utifrån mig. [L5].

När eleverna går i de yngre årskurserna upplever F-3 lärare att de är i behov av att ge eleverna mer omfattande stöttning i hur man tar till sig information som framkommer genom sökningar.

Jag upplever att eleverna tror att man ska googla eller söka på någonting och det första som kommer upp alltid är sant. Det är då viktigt att eleverna får kunskap vart fakta kommer ifrån och hur man vet att det är sant. [L5]

[...] Utifrån sina idoler på sociala medier [...] får eleverna till sig information där idolerna pratar om en specifik händelse utan att själva kanske ha varit källkritiska [...] då kanske det inte är ren fakta. [L1]

5.1.2 Tillförande av källkritik

Den andra kategorin presenterar hur F-3 lärare uppfattar arbetet om källkritik. Under intervjuerna framkom det ett markant område som upprepades genomgående av samtliga F-3 lärare. Området belyser varför F-3 lärare uppfattar arbetet med källkritik som viktigt.

Att tillföra källkritik i den dagliga undervisningen medför att eleverna får en grundförståelse för varför det är viktigt att vara källkritiska. F-3 lärare upplever att den källkritik som eleverna blir tilldelade i skolans miljö även är något som eleverna tar med sig ut i det sociala samhället utanför skolan.

Jag tänker då vi lever i ett digitalt samhälle där eleverna får mycket intryck innebär det att eleverna får ta mycket ansvar genom sociala medier. [...] Därför är det viktigt att de får en grund om källkritik i skolan då eleverna inte kan lita på allt som skrivs och sägs. [L2].

[...] För att det är viktigt att kunna söka fakta på rätt sätt och att man är trygg i sina sökningar. [L3].

5.1.3 Kompetens

I den tredje kategorin framkom det vilka upplevelser F-3 lärare har kring den egna kompetensen i arbetet med källkritik. Majoriteten av F-3 lärare ansåg deras egna kunskaper vara tillräckliga dock fanns det även de F-3 lärare som visade på osäkerhet i att undervisa om källkritik:

Det är så fruktansvärt mycket information som medför att det kan bli svårt att sälla bland information. Det blir även svårt för årskurs 3 att läsa olika texter och förstå dem. [...] När eleverna söker och skriver fel i sökfältet så kan resultatet bli irrelevant för det egentligen sökta, vilket i sin tur kan bli ett hinder då eleverna kan bli rädda för att söka. [L3].

Då kompetens grundar sig utifrån F-3 lärares eget engagemang i att kompetensutvecklas i att undervisa om källkritik tilldelades samtliga F-3 lärare en följdfråga om de själva blivit erbjudna kompetensutveckling inom området där

samtliga F-3 lärare svarade nej. F-3 lärarna upplevde att det ligger stor vikt hos dem själva att besitta kompetens och kunskap inom området för att kunna föra det vidare till eleverna.

[...] När jag studerade till lärare fanns det inget som berörde källkritik. Det har kommit in mer i undervisningen då eleverna idag är ute på sociala medier i större utsträckning. [L3].

Vi har inte blivit tilldelade någon utbildning inom området källkritik överhuvudtaget. Jag har aldrig gått någon sådan utbildning. Det är upp till vårt gemensamma arbetslag att leta reda på det själva eller att man får leta sig fram efter sådana olika undervisningssidor själv. [L5].

[...] När jag utbildade mig till lärare på högskolan fick jag undervisning i källkritik genom att söka i olika databaser [...] Kunskapen har jag tagit med mig i yrket för att kunna tilldela denna till eleverna. [L1].

[...] Om jag vill veta mer om källkritik så kan man leta upp någon kurs eller digital föreläsning och hittar man något som känns intressant så lyfter man det till sin chef som ett förslag till utbildning. Därefter kan detta diskuteras under medarbetarsamtalen om att det saknas inom fortbildning [L4].

Att F-3 lärare anser själva att det är viktigt att besitta kompetens inom källkritik framkommer under intervjuerna, dock räcker inte alltid F-3 lärares egna erfarenheter till då det ständigt sker förändringar i den digitala världen. F-3 lärare lyfte att:

Jag vet inte om jag hinner göra något speciellt för att hålla mig uppdaterad. Mest att jag själv är aktivt källkritisk. [L3].

[...] Jag kollar med andra lärare, vad det arbetat med för material och hur de funkar. [...] Men jag har aldrig gått någon utbildning inom källkritik, jag har utbildat mig själv. [L5].

Flera F-3 lärare uppgav att de även genom samverkan försöker hålla sig uppdaterade och ta stöttning inom området när osäkerhet uppstår:

Jag samverkar tillsammans med mitt arbetslag vid frågor som uppstår. [...] Även fritids används som stöttning med det vi arbetar med i klassrummet. [L1]

[...] Sedan har vi våra bibliotekarier som arbetar nära IT-pedagogerna och tar fram material som är anpassat till källkritiskt arbete. [L3].

F-3 lärare förklarar att både kunskap och tid krävs för att lärarna ska kunna arbeta med källkritik som både sker på ett elevnära sätt och som möjliggör utveckling av en källkritisk förmåga. Utifrån intervjutillfällena framkommer det även att F-3 lärare upplever att källkritik inte enbart handlar om internet utan att även källkritik kan

befinna sig i abstrakta och övergripande situationer vilket får mer fokus i stället för källkritisk förmåga på internet.

5.1.4 Metod och innehåll

Den fjärde kategorin förklarar hur F-3 lärare arbetar med källkritik. Fyra teman upprepades av samtliga F-3 lärare vid intervjutillfällena vilka var icke-specifikt innehåll, helklass vilket framgick hur F-3 lärare bedriver det källkritiska arbetet i undervisningen, diskussion där lärare arbetade med källkritik genom diskussionsbaserad undervisning och slutligen lyftes temat metod där F-3 lärare uppgav olika undervisningsmetoder.

Icke-specifikt innehåll

Under intervjuer visade det sig att F-3 lärare upplever att deras arbete med källkritik inte var i behov av något specifikt innehåll utan kunde variera från situation till situation.

[...] Många ämnen går ju in i varandra och här ser jag att SO är ett tacksamt ämne att undervisa i den här åldern. Man ska lära sig om samhällets struktur, så vissa år kan man säga blir det mer SO än andra år och beror på vad som sker runt om i världen. [L1].

Helklass

Utifrån intervjuerna framkom det att F-3 lärares arbete med källkritik främst sker i helklass i de yngre åldrarna. Samtliga F-3 lärare upplever att ämnet blir mer inkluderande och greppbart för eleverna då alla elever ligger på olika nivåer och har olika förutsättningar till en social miljö som inkluderar digitala medier.

Fördelen med att arbeta i helklass är att eleverna blir mindre rädda för att sträcka upp handen. [...] Därav blir det i flesta fall undervisning i helklass. [L3].

[...] Jag arbetar med alla i helklass och visar för alla hur man kan göra. [...] Men då eleverna ligger på olika nivå behöver man även gå runt efter till en och en för att visa, men sen lär de sig och då med förhoppning om att eleverna bär med sig det. [L4].

F-3 lärare upplever att eleverna i de yngre åldrarna är i behov av mer stöttande undervisning på rätt nivå för att det ska bli mer begripligt för eleverna att förstå. Genom att arbeta gemensamt i helklass ges eleverna möjlighet att inkluderas tillsammans i undervisningen och därmed planeras undervisning i helklass utifrån alla elevers olika förutsättningar.

Diskussion

Genom intervjuerna framkom det att F-3 lärare upplever att källkritik är ett område som sker genom diskussion om källkritik både i och utanför undervisningen. När diskussioner sker är det oftast utanför planerad undervisning och kan vara i situationer som skett utanför klassrummet, exempelvis när elever känner sig ouppmärksammade på sociala medier av sina andra klasskamrater. Om F-3 lärares upplevelser kring diskussioner om källkritik framkommer det:

[...] Och så hände det lite annat och sådant som påverkar eleverna utanför planerad undervisning. [...] Ett problem kan uppstå om eleverna gör någonting på fritiden, exempelvis om någon gör ett Youtube-klipp och kompisarna inte likar och då kan de bli sura på varandra och då behöver det här diskuteras utanför planerad undervisningstid. [L4].

Vid dessa situationer upplever F-3 lärare att de är i behov av att använda sina kunskaper inom källkritik för att kunna förmedla dessa till eleverna utanför undervisning. F-3 lärare förklarar att det kan uppstå situationer där elever tagit del av information i och utanför klassrummet som visat sig falsk och vid dessa tillfällen kan läraren ifrågasätta hur väl eleven känner till källan och om informationens reliabilitet kan granskas gemensamt med läraren.

[...] Jag är väldigt öppen av mig som lärare och lyssnar gärna när eleverna vill framföra någonting oavsett om det gäller information utifrån eller i skolan. [...] Det gäller att själv vara uppdaterad om vad som händer i världen för att kunna stötta eleverna i deras frågor och undersök tillförlitligheten tillsammans med eleverna då allt som sägs eller skrivs inte är sant. [L1].

Metod

Det framkommer att F-3 lärare använder olika metoder i sitt arbete med källkritik när eleverna ska söka eller ta del av information. F-3 lärare förklarar att eleverna främst får möjlighet att söka faktatexter i årskurs 3, dock med hjälp av handledning från lärare där man på förhand tagit fram söksidor till eleverna:

Oftast har jag tidigare letat fakta själv och tilldelat eleverna då jag på förhand har kunnat värdera dessa och granska dessa. [...] Men nu när eleverna börjar bli äldre har jag tänkt ge en progression att eleverna själva ska få börja söka på nätet mer på egenhand efter att vi haft genomgångar och diskuterat hur man söker. [L2].

Det finns flera metoder som F-3 lärare använder för att skapa diskussion och tilldela eleverna möjligheten att känna sig inkluderad i undervisningen:

[...] Jag brukar använda mig av Kahoot där jag i förhand lägger in falska påståenden och sanna påståenden och låter eleverna själva välja vilket som är korrekt. [...] Och utifrån detta kan man sedan låta eleverna hämta rätt information med rätt fakta från tillförlitliga källor och på så sätt föra en diskussion kring vad som avgör om en källa är tillförlitlig och vad som är sant. [...] Framför allt blir det genom lilla aktuellt då det ger eleverna nyheter på en lagom nivå och för deras ålder och olika förutsättningar. [L1].

Jag jobbar med källkritik genom ett program som heter ”är det sant och hur vet du det?”. [...] Jag har använt mig av det tidigare i flera klasser och programmet har ett bra material med lärarhandledning och hur man kan föra diskussion utifrån innehållet. [L5].

Jag använder lilla aktuellt för att få i gång diskussioner. [...] Man kan fråga dom efter lilla aktuellt, varför tror ni det är sant, skulle det kunna vara falskt eller kan vi leta på något annat sätt eller något annat ställe för att ta reda på det. [L3].

[...] Jag använder mig av lilla aktuellt i 2:an eller 3:an och då kommer man in ganska naturligt på att diskutera om källkritik. [...] Där kan de även ta upp sådant som sociala medier och på så sätt kan det naturligt diskuteras en liten stund i helklass. [L4].

I intervjuerna framkommer det att F-3 lärare upplever att skriva faktatexter bidrar till hur man letar efter en tillförlitlig källa:

[...] Sen har de läroböcker och böcker på biblioteket när de skriver faktatexter om exempelvis djur. [...] Då får de använda böcker från biblioteket och då har vi många gånger pratat om att böcker är skrivna av dem som kan om ämnet, kanske en veterinär eller någon form av expertis. [L3].

Genom intervjuerna framkommer det att F-3 lärare i större utsträckning väljer ut de källor som eleverna kan använda vid skrivning av faktatexter. F-3 lärare beskriver att de på förhand kunnat värdera och granska texterna och källorna för att kunna avgöra reliabilitet och validitet innan dessa tilldelats eleverna. F-3 lärare upplever att elever i de yngre åldrarna är i behov av mer stöttning i deras val av informationssökning för att kunna vägleda eleverna och ge möjligheter att fördjupa deras kunskaper inför kommande årskurser. Detta förklarar F-3 lärare sker bäst genom att i de yngre åldrarna tilldela kunskaper genom film och diskussion.

5.2 Tolkning av empiri

Tidigare nämnda kategorier *Möjligheter* och *utmaningar*, *Tillförande av källkritik*, *Kompetens* och *Metod* och *innehåll* utgör gemensamt vår tolkning av empirin som kommer att användas i syfte att besvara studiens forskningsfrågor. Nedan följer

underavsnitt som presenterar tolkning av bearbetad empiri kopplat till valt teoretiskt perspektiv. Tolkningen av empirin beskrivs utifrån studiens forskningsfrågor och är därmed uppdelad i tre underavsnitt, **5.2.1 F-3 lärares resonemang om källkritik i SO-undervisningen**, **5.2.2 Val av innehåll i det källkritiska arbetet** och **5.2.3 Didaktiska metoder**.

5.2.1 F-3 lärares resonemang om källkritik i SO-undervisningen

Studiens första forskningsfråga lyder: Hur resonerar lärare i årskurserna F-3 om att källkritik blir en del av SO-undervisningen i syfte att utveckla elevers källkritiska förmåga? *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver att eleverna ska få möjligheten att utveckla sin källkritiska förmåga för att bidra till att bli en god samhällsmedborgare. Det framgick att samtliga F-3 lärare var överens om att digitaliseringen var en stor del av de yngre åldrarnas sociala miljö då de mötte digitala medier både i och utanför skolan. Därmed framgick det att F-3 lärare ansåg att källkritiken är en viktig del i elevernas undervisning, detta för att utveckla den källkritiska förmågan och att rusta eleverna för framtiden. Dock upplevde inte alla F-3 lärare att det är viktigt för eleverna att börja tidigt med källkritiken i de yngre åldrarna då tre av fem ansåg att vikten i undervisningen bör fokusera mer på läs- och skrivinläringen. Två av fem F-3 lärare ansåg sitt arbete med källkritik som viktigt redan i de yngre åldrarna och att detta har stor betydelse för att rusta eleverna med förmågan att kunna granska olika källors tillförlitlighet tidigt. Skolan har föreskrivet i *Lgr22* (Skolverket, 2022a) uppgiften att bygga undervisningen utifrån elevernas tidigare kunskaper och även de kunskaper som eleverna tagit del av utanför skolan. Det framgick att ett antal F-3 lärare uppmärksammade vikten av att ta in elevnära exempel i den källkritiska undervisningen då eleverna får ta del av information på olika sätt i dagens samhälle. Det pragmatiska perspektivet lyfter vikten av att se att elevernas kunskap från dagliga situationer även måste få ta plats inom skolans undervisning (Se 3 Teoretiskt perspektiv).

Samtliga F-3 lärare upplever att de inte har blivit erbjudna vare sig fortbildning eller kompetensutveckling inom källkritik av skolans organisation, F-3 lärarna upplever att det ligger på deras egna engagemang och ansvar. Under intervjun framkommer det att det skiljer sig i både utbildning och erfarenhet mellan samtliga F-3 lärare. Två av fem F-3 lärare har haft möjligheten att under sin utbildning fått ta del av kompetensutveckling inom digitaliseringen. Tre av fem F-3 lärare lyfter att de inte

blivit tilldelade denna möjlighet under sin utbildning, att de har utifrån sina egna tidigare erfarenheter och kunskaper arbetat på ett elevnära sätt med källkritik för att kunna bidra till att utveckla elevernas källkritiska förmåga. F-3 lärare upplevde att deras arbete kunde stöttas samt utvecklas genom samverkan av olika professioner inom skolans verksamhet. Bland annat stöttning från andra lärare för att planera undervisning eller samverkan med fritidspersonal. En av fem F-3 lärare nämnde samverkan med skolbibliotekarien när det gällde den källkritiska undervisningen.

5.2.2 Val av innehåll i det källkritiska arbetet

Studiens andra forskningsfråga lyder: Vilket innehåll använder F-3 lärare i sin SO-undervisning om källkritik? F-3 lärarna uppgav att material till undervisning om källkritik kunde vara utmanande att ta del av. Gemensamt material som F-3 lärare använde sig av för att belysa källkritiken var de stunder eleverna tillsammans med lärare tittade på Lilla aktuellt. Den tydligaste formen av innehåll som användes i undervisningen var i form av rörliga medier. Det vill säga filmer som användes för att sedan skapa en diskussion mellan elever och lärare (Se 5.1.4 Metod och innehåll). Några av de tillfrågade F-3 lärarna valde i sin undervisning att skapa ett eget innehåll i form av exempelvis Kahoot för att möjliggöra en undervisning där eleverna fick reflektera och kritiskt granska påståenden. Andra uppmärksammade källkritiken i samband vid användning av olika digitala plattformar där de förklarade att diskussioner kunde skapas. F-3 lärare nämnde att undervisningen i de yngre åldrarna hade ett större fokus på läs- och skrivutvecklingen. Den digitala komplexiteten gjorde det svårt att välja lämpligt material för F-3 lärare då tid och resurser kunde saknas. F-3 lärarna lyfte att elevernas ålder gjorde det svårt att välja lämpligt material då material oftast ansågs för avancerat för elevernas kunskapsnivå.

5.2.3 Didaktiska metoder

Studiens sista forskningsfråga lyder: Vilka metoder anser F-3 lärare utvecklar elevernas källkritiska förmåga? Samtliga F-3 lärare var överens om att arbetet med källkritik ansågs viktigt. Trots detta upplevde samtliga F-3 lärare att arbetet med källkritik var mer övergripande och generade mer spontana diskussioner. Lärarna förmedlade hur man bör vara som individ och hur man bör reflektera kring situationer som uppstod mellan eleverna genom dessa spontana diskussioner. Ur ett pragmatiskt perspektiv betonas förmågan att kunna sätta elevs lärande i ett sammanhang (Se 3 Teoretiska perspektiv) och går på så sätt att sammankopplas med

det pragmatiska perspektivet. Arbetet med källkritik som både sker i och utanför skolan ansågs av samtliga F-3 lärare ha stor betydelse för att rusta eleverna med rätt förutsättningar. Som nämnts tidigare ansåg F-3 lärare att de första skolåren bör fokuseras på läs- och skrivutvecklingen och därmed föll valet på att använda diskussioner som kunskapsförmedling mellan lärare och elever. Metoder att förmedla källkritisk kunskap till eleverna kunde se olika ut då källkritik uppfattades som ett svårt begreppsligt område för samtliga F-3 lärare. Därav valde majoriteten av F-3 lärare att lyfta källkritiken i sin undervisning vid spontana tillfällen. Några planerade undervisningstillfällen med specifikt arbete inom källkritik uteblev. Utifrån intervjuerna framgick det att samtliga F-3 lärare arbetade med diskussioner som metod och utfördes i störst mån i helklass. Detta då kunskapsnivån hos alla elever varierade och olika förutsättningar hos eleverna fanns att kunna delta i undervisningen om källkritik.

6 Diskussion

Kapitlet behandlar avsnitt **6.1 Resultatdiskussion** där resultatet diskuteras med stöd av tidigare forskningslitteratur och det teoretiska perspektivet vilket leder fram till en slutsats, avsnitt **6.1.1 Slutsats**. I avsnitt **6.2 Reliabilitet och validitet** presenteras hur studien behandlar tillförlitlighet och pålitlighet. Studien avslutas i avsnitt **6.3 Framtida forskningsfrågor** där diskussion kring framtida forskning inom området kommer att presenteras.

6.1 Resultatdiskussion

Utifrån ett pragmatiskt perspektiv och Deweys syn anses skolans ansvar vara att bidra och följa samhällets demokratiska utveckling, att eleverna ska få möjligheten att växa samman med samhällets utveckling som individer (Se 3 Teoretiskt perspektiv). För att möjliggöra detta krävs det att individen besitter en källkritisk förmåga och besitter kunskap om att avvisa sig spridning av falsk information i samhället. I och med ett demokratiskt samhälle som råder i modern tid är en del av skolans ansvar att undervisa elever i och om källkritik. *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver att skolans uppgift är att förbereda eleverna att verka i samhället med ett stort informationsflöde och ökad digitalisering.

Det innehåll som F-3 lärare upplevde som viktigt handlade i största mån om rörliga medier framför allt nyheter i form av lilla aktuellt. De resonerade om att med stöd av rörliga medier som film var det enklare att utifrån filmerna skapa en värdefull diskussion med eleverna. Dewey (1916/1997) uppgav att språket är ett av de främsta redskapen i elevernas kunskapsinhämtning vilket går att koppla samman med skapandet av värdefulla diskussioner. Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att rörliga källor och medier kan stödja undervisningen i de yngre åldrarna för att skapa strukturerad undervisning där det kan föras resonemang mellan elever och lärare. Lärarens roll för de yngre åldrarna innebär en balans mellan att leda undervisningen och skapa möjlighet till fritt resonande (Skolforskningsinstitutet, 2020). *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver att elever ska få möjligheten att delta i diskussioner om samhällsfrågor, vilket kan implementeras i F-3 lärares undervisning genom att använda lilla aktuellt.

F-3 lärare uttryckte att det fria arbetet om källkritik kunde vara problematiskt i hanterande av texter. Problematik som upplevdes av F-3 lärarna kunde vara vid de tillfällen som eleverna skulle söka fritt på olika typer av källor. Leth & Thurén (2020) skriver att det finns olika strategier att använda för att söka fram rätt information. Utifrån studiens intervju framkom det att samtliga F-3 lärares kunskaper i hur man undervisar om olika sökningsstrategier var bristfälliga, likväl förtydligade samtliga F-3 lärare att när de själva använde sig av information från nätet användes olika sökstrategier för att få fram information. Thomas (2020) skriver att en bidragande faktor till sökresultatens utgång är beroende av vilken strategi som används vid söktillfället. En nackdel innebär att strategier för sökning uteblir helt vid bristfälliga kunskaper. Genom en strukturerad undervisning inom källkritik där läraren på förhand valt ut källor som eleverna får söka på möjliggörs ett sammanhållet lärande då det skapar struktur och översikt i undervisningen (Nygren, 2018).

Arbetet med källkritik sker inom SO-undervisningen men kan även falla in som en del i andra ämnen. F-3 lärarna uttryckte att källkritik som ett område inte var bundet till ett visst ämne, så som SO, utan att det snarare faller in som en naturlig del i all undervisning där källkritik är i behov av att lyftas. Nygren (2018) lyfter specifika undervisningstillfällen som en central del för att möjliggöra elevers kunskap till att kritiskt granska och värdera olika källor. En nackdel uppstår när F-3 lärare inte prioriterar området och därav planeras inte undervisning in om källkritik utan

uppstår oftast mer utifrån situationsbaserade tillfällen. Även om F-3 lärarna beskriver att området inte är något som prioriteras ser ändå lärarna att området förekommer dagligen både i och utanför undervisningstillfällen. Under dessa tillfällen får F-3 lärarna tillsammans med eleverna diskutera, värdera och granska olika typer av information som eleverna tar del av i och utanför skolan och på så sätt utvecklar eleverna förståelse om olika informationskällors sanning och osanning. Detta går att likställa med det pragmatiska perspektivets synsätt på kunskapsinhämtning likt Deweys inquiry metod vilket innebär att eleverna får koppla samman konkreta erfarenheter utifrån ett problem som eleverna ställs inför och på så sätt får ta del av kunskap (Säljö, 2020).

F-3 lärarna uttryckte att området källkritik lyftes till största del i helklass vid tillfällen där situationer uppstår och eleverna är i behov av att vara källkritiska.

Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att diskussioner i helklass kan ge möjlighet för elever tillsammans med lärare att urskilja perspektiv och göra gemensamma bedömningar. Dock visar även Skolforskningsinstitutet (2020) att arbete i mindre grupper utvecklade elevers kritiska tänkande då elever känner sig mer bekväma i dessa sammanhang än i helklass. Att enbart arbeta i helklass kan därmed innebära en nackdel för de elever som känner sig mer bekväma i mindre grupper vilket kan generera att dessa elever får bristande utveckling i sitt kritiska tänkande. F-3 lärare uttryckte att det låg stor vikt i att inkludera alla elever, oavsett nivå och förutsättningar. I sådana situationer kan kopplingar till pragmatismen göras där Dewey (1916/1997) skrev att alla elever ska inkluderas efter sin egen förmåga. En fördel att undervisa genom diskussionsbaserad undervisning i helklass ger eleverna möjligheten att arbeta med sina sociala förmågor. Saygin & Karkas (2016) skriver att diskussioner tillsammans med eleverna i större grupper utvecklar deras sociala förmåga genom att aktivt delta i diskussioner. Saygin & Karkas (2016) lyfter att undervisning med sociala aspekter gynnar elevernas kritiska tänkande och är en relevant typ av undervisningsform i de yngre åldrarna. Med hjälp av att F-3 lärarna inkluderar alla elever i helklassdiskussioner om källkritik får eleverna möjlighet att reflektera och dela information med varandra.

Utifrån studiens resultat går det att förutse att F-3 lärarna är medvetna om vikten av att själva besitta en källkritisk förmåga, detta innebär att lärarnas kompetens och kunskap inom området är av stor betydelse och spelar en avgörande roll om eleverna

utvecklar sin egen källkritiska förmåga eller inte. Det framkommer att ansvaret för att hålla sig uppdaterad inom området ligger i lärarnas eget engagemang för att följa samhällets ständiga utveckling. Skolinspektionen (2018) lyfter att för en god undervisning om källkritik finns ett ansvar hos den enskilde läraren likväl som skolans organisation att förutsättningar för kompetensutveckling erbjuds och finns tillgängliga. Risker är annars att undervisning inom området inte bidrar till rätt kunskaper eller rätt förmågor utvecklas eller att detta enbart sker ytligt (Skolinspektionen, 2018). Samtliga F-3 lärarna uttryckte att de inte blivit erbjudna kompetensutveckling inom källkritik av organisationen vilket innebär att en nackdel kan bli att de lärare som anser källkritiken som mindre viktig eller att lärarnas egna kunskaper anses som tillräckliga inte ger rätt förutsättningar till eleverna trots att *Lgr22* (Skolverket, 2022a) föreskriver en undervisning där alla elever ska ha förutsättningar att utveckla en källkritisk förmåga.

Under kapitlet 2. Bakgrund presenteras att tidigare forskning oftast genomförts på högre åldrarna gällande att utveckla elevernas källkritiska förmåga. Forskning på yngre åldrarna fokuserar snarare på det sociala aspekterna och att utveckla det kritiska tänkandet. En nackdel kan innebära att F-3 lärares kunskap och kompetensutveckling kan vara bristfällig på grund av att det saknas forskning i de yngre åldrarna men även att fenomenet med den digitala källkritiken är relativt nytt och ständigt växande. Skolinspektionen (2018) skriver att undervisning och kompetens om källkritik behöver ständigt uppdateras då ny information och nya källor behöver nya kunskaper. En annan nackdel utifrån tidigare forskning av Skolinspektionen (2018) är att rektorerna litar på lärarnas kompetens då lärarna är utbildade och behöriga. Detta innebär att ansvaret faller tillbaka hos varje enskild lärare att visa eget engagemang och få rätt kompetensutveckling inom området. Som nämns i inledningen hänvisar Skolverket (2017) till en artikel på DN.se (2017-02-03) där lärare själva anser att behov av kompetensutveckling för att kunna undervisa i källkritik anses relevant. En fördel som framgick i studiens intervjuer är att samtliga F-3 lärare tog stöd kring arbetet med källkritik när osäkerhet rådde. Detta skedde i störst del genom samverkan med fritidspersonal vid specifika teman. Carlsson & Sundin (2018) skriver att samverkan är ett arbetssätt som kan underlätta arbetet med källkritik. En annan sådan samverkan var även att använda skolbibliotekarien som stöd vilket är en fördel vid de tillfällen läraren själv saknar kompetens inom området.

Samtliga F-3 lärare som deltog i studien påpekade vikten av att eleverna utvecklar en källkritisk förmåga då de lever i en värld med ett stort och komplext informationsflöde som eleverna dagligen får intryck från. Kunskap och värden, inom pragmatismen, fungerar som medel och innebär att en individen befinner sig i en ständig utvecklingsprocess (Dewey, 1916/1997). Alexandersson (2016) beskriver kriterier som förmågan att göra bedömningar, tolka, analysera, utvärdera och dra slutsatser ligger till grund för utveckling av den källkritiska förmågan. Det är därför viktigt att eleverna får en förståelse för att kunna sortera och bli medvetna om att det kan spridas falsk information likväl sann information. Utifrån studiens intervjuer framkom det att samtliga F-3 lärare var väl medvetna om att arbetet med elevernas källkritiska förmåga lägger en grundförståelse om det källkritiska tänkandet för att eleverna ska kunna bära med sig detta genom åren.

Utifrån studiens intervjuer uppstod delade meningar från F-3 lärarna kring att börja arbeta med källkritik i de yngre åldrarna. Vissa uttryckte att innehållet var svårbegripligt för eleverna då området upplevdes som komplext och att vikten bör ligga i baskunskaperna. Dessa lärare hade inte i sin utbildning fått möjlighet att ta del av källkritik som ett ämne. Andra menade att det var möjligt att börja utveckla kunskaper inom området tidigt om ämnet blir elevnära. Dessa lärare hade själva haft möjlighet att ta del av källkritik som ett ämne i sin utbildning. Ur ett pragmatiskt perspektiv förklarade Dewey (1916/1997) att en grundläggande och värdefull del för den pedagogiska verksamheten ligger i de erfarenheter en individ besitter. Carlsson & Sundin (2018) förklarar att arbetet måste få ta plats tidigt i de yngre åldrarna då det har en stor betydelse för elevernas lärande. Källkritik är ett område som lärare måste arbeta aktivt med i de yngre åldrarna eftersom forskning pekar på att en tredjedel av lågstadiet inte alls undervisar inom detta område (Carlsson & Sundin, 2018). Att utveckla den källkritiska förmågan sker i en process, det kan därför vara en nackdel att F-3 lärare väljer att inte arbeta inom området i de yngre åldrarna.

Skolforskningsinstitutet (2020) skriver att studier visar på en progression om det källkritiska arbetet där lärare behöver möta elevernas olika nivåer och förutsättningar beroende på ålder och att det källkritiska ämnets komplexitet kommer in i de högre åldrarna. Vidare skriver Skolforskningsinstitutet (2020) att det kan vara fördelaktigt att redan i lågstadiet börja arbeta med ämnesspecifika begrepp och principer om källkritik. En nackdel kan ligga i kompetens och kunskap hos F-3 lärare inom området vilket kan medföra att lärarna upplever svårigheter i att anpassa

nivån för eleverna i de yngre åldrarna. Detta då kompetensutvecklingsmöjligheter saknas samt att lärare brister i specifika undervisningstillfällen om källkritik.

6.1.1 Slutsats

De slutsatser som går att dra är att F-3 lärare uppfattar att arbetet med källkritik är viktigt och är av stor betydelse för att utveckla elevernas källkritiska förmåga. Dock råder delade meningar kring när F-3 lärare anser att källkritik bör komma in i undervisningen. F-3 lärare förmedlar kunskap till eleverna om hur de bör tänka källkritiskt genom att använda rörliga medier och elevernas egna erfarenheter hämtade från elevernas sociala miljö utanför skolan. Detta i sin tur möjliggör diskussioner mellan lärare och elever där de får reflektera, kritiskt granska och resonera värdet av olika källor och information. Kunskap och kompetens hos F-3 lärare har en avgörande faktor för hur elevernas kunskapsinhämtning sker och hur arbetet med källkritik genomförs. Då möjligheter till kompetensutveckling saknas kan vi se att lärarnas kunskaper brister inom området och viss osäkerhet råder, dock ligger ansvaret för kompetensutveckling hos den enskilde lärarens intresse. Det går även att se på tidigare forskning att det finns brister i forskning för de yngre åldrarna vilket medför att det försvårar arbetet för F-3 lärare att kunna undervisa på rätt sätt om källkritik och att kompetensutveckling inom området försvåras.

Specifika undervisningstillfällen framkommer inte för att undervisa om källkritik utan sker mer spontant oftast tillsammans i helklass där det främst diskuteras vardagliga situationer som sker i och utanför klassrummet. F-3 lärarna upplevde att den främsta utmaningen med att arbeta med källkritik var den komplexa nivån av innehållet och på ett betydelsefullt sätt skapa strukturerad undervisning. Det framgick trots bristande kompetens och delade meningar om när arbetet ska ske att samtliga F-3 lärare anser att arbetet med källkritik blir mer greppbart för eleverna när de blir utifrån deras egen nivå och förutsättningar.

6.2 Reliabilitet och validitet

Studien har beskrivits med utgångspunkt i den beprövade metodologin (Se 4.1 Metodologi). Validitet handlar om trovärdighet hos studien vilket Kavle & Brinkmann (2009) definierar i olika kategorier varav en benämns som hantverksskicklighet. Gällande hantverksskicklighet menas att forskaren håller en kritisk inställning till den framställda kunskapen och att fokus ständigt bör hållas på att undersökningen

ger svar till frågeställningarna som finns i syftet under hela forskningsprocessen. I Kavle & Brinkmann (2009) beskrivs kategorin som en skicklighet under forskningsprocessen som är knuten till forskaren som individ. Genomgående under forskningsprocessens gång har ifrågasättande av tolkningar ständigt gjorts med hjälp av tidigare forskning och dialoger mellan forskarna av studien. I samråd mellan forskarna i studien har rimlighet diskuterats och slutsatser och tolkningar granskats.

Däremot visar Bryman (2011) på brister vid en kvalitativ undersökning där frågorna som rör mätningen ofta är svagare vid den kvalitativa studien gentemot en kvantitativ studie. Detta medför att det kan finnas brister i validiteten av studien, dock har vi uppmärksammat detta och arbetat utifrån våra förutsättningar. Detta har vi exempelvis uppmärksammat genom att intervjufrågorna fokuserar på att besvara studiens forskningsfrågor. Bryman (2011) refererar till Mason som uttrycker att kvalitativa studiens validitet handlar om att identifiera det man säger sig mäta.

Reliabilitet innebär tillförlitligheten i studiens mätningar. Denscombe (2009) skriver att mätningar ska kunna generera samma svar oavsett antalet genomföranden och ge samma resultat som vid första mätningen. Detta har studien observerat genom att undvika ledande frågor vid intervjutillfällena för att respondenternas svar ska vara deras egna. Reliabilitet har uppnåtts och förklarats både i metod och insamling av material. Studien kan generera någorlunda liknande svar av deltagande F-3 lärare. Detta kan påverkas av att reliabiliteten kan minska på hur följdfrågorna används för att komplettera studiens intervjufrågor om något varit otydligt.

För att bidra till resultatens förklaringar har studien tagit stöd av det pragmatiska perspektivet och som beskrivet ovan arbetat för ett validerat resultat och en tillförlitlig studie. Denscombe (2009) skriver om problematiken kring att vara objektiv inom studier av den sociala världen. Studiens reflexiv kan därmed vara problematisk och möjligen inte erbjuda en fullständig objektivsyn. Återigen är detta något studien har tagit hänsyn till för att utgöra en sådan objektivsyn som möjligt utifrån de förutsättningar som tillgivits.

6.3 Framtida forskningsfrågor

Under studiens gång stötte vi på olika resonemang. Bland annat att F-3 lärarna resonerade för vikten om att undervisa om källkritik och utveckla elevernas

källkritiska förmåga men visade även på bristande specifik undervisning inom området. Det skulle vara intressant i fortsatt forskning att undersöka om bristande specifik undervisning är påverkad av att F-3 lärarna inte erbjuds kompetensutveckling, om det enskilda engagemanget hos den enskilda F-3 läraren är tillräckligt eller om saknad kunskap inom tidigare forskning påverkar när källkritik tillämpas i undervisningen för årskurserna F-3.

7 Referenser

- Alexandersson, K. (2016). *Källkritik på internet*. Internetstiftelsen i Sverige. Hämtad 2022-11-18 från:
<https://internetstiftelsen.se/app/uploads/2021/01/kallkritik-pa-internet.pdf>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Liber.
- Carlsson, H., & Sundin, O. (2018). *Sök- och källkritik i grundskolan: En forskningsrapport*. Lund universitet. Hämtad 2022-11-17 från:
https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/49910516/Sok_och_kallkritik_i_skolan.pdf
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga projekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur
- Dewey, J. (1916/1997). *Demokrati och utbildning* (N. Sjäöden, övers.). Daidalos
- Grahn, A. (2011). *Fakta, normativitet eller pluralism? - Didaktiska typologier inom gymnasieskolans geografiundervisning om klimatförändringar* [Elektronisk resurs] Recension av Per Sund. *Norddidactica*. (1, 77–79). Hämtad 2022-11-16 från:
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:392191/FULLTEXT02.pdf>
- Halápi, M. (2017, 02 mars) DN debatt – ”Svenska elever måste få bättre utbildning i källkritik”. *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/debatt/svenska-elever-maste-fa-battre-utbildning-i-kallkritik/?fbclid=IwAR2aaYkmzVWgfvq6sXdyzokFdYTgOkfgx3octGjronVIzJhKg8C8gMgui-E>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Enskede: TPB.
- Leth, G., & Thurén, T. (2000). *Källkritik för Internet*. Styrelsen för psykologiskt försvar. Hämtad 2022-11-17 från:
<https://rib.msb.se/filer/pdf/27968.pdf>

- Nygren, T. (2018) Digital källkritik i nyhetsflöden och undervisning. I U. Carlsson (Red.), *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsålderns – En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner.* (s. 63–67). Göteborgsuniversitet. Hämtad: 2023-01-13 från: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1244283/FULLTEXT01.pdf>
- Saygin, M. & Karkas, H. (2021) *The effect of social skills-based activities on primary school students' critical thinking and empathic tendencies.* I *International Journal of Curriculum and Instruction* 13(3) 2789–2812. Hämtad 2022-11-21 från: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1312831.pdf>
- Skolforskningsinstitutet. (2020). *Kritiskt tänkande och källkritik: undervisning i samhällskunskap.* Skolforskningsinstitutet. Hämtad 2022-11-16 från: <https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2020/12/Kritiskt-t%C3%A4nkande-och-k%C3%A4llkritik-pdf.pdf>
- Skolinspektionen. (2018) *Undervisning om källkritiskt förhållningssätt i svenska och samhällskunskap.* Hämtad 2022-11-18 från: <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/undervisning-om-kallkritiskt-forhallningssatt-i-svenska-och-samhallskunskap/>
- Skolverket. (2018). *Digitaliseringen i skolan – möjligheter och utmaningar.* Skolverket. Hämtad 2022-11-21 från: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d438/1553968018488/pdf3971.pdf>
- Skolverket. (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.* Skolverket. Hämtad 2022-11-16 från: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=4206>
- Skolverket. (2022a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Reviderad 2022 (1:2uppl.).* Skolverket. Hämtad 2022-11-21 från: <https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>
- Skolverket. (2022b). *Skolans digitalisering går framåt – men en del återstår.* Skolverket. Hämtad 2022-11-15 från: <https://www.skolverket.se/om->

[oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2022-02-28-skolans-digitalisering-gar-framat---men-en-del-aterstar](https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2022-02-28-skolans-digitalisering-gar-framat---men-en-del-aterstar)

Skolverket. (2017). *Svenska elever måste få bättre utbildning i källkritik*. Skolverket.

Hämtad 2022-11-17 från: <https://www.skolverket.se/om-oss/press/debattartiklar/debattartiklar/2017-02-03-svenska-elever-maste-fa-battre-utbildning-i-kallkritik>

Säljö, R. (2020). Den lärande människan – teoretiska traditioner. I Lundgren, U.P.,

Säljö, R. & Liberg, C. (red) *Lärande, skola, bildning*. (Femte utgåvan).

Natur & Kultur. (s. 225–285)

Thomas, A. (2020) *Sources and citizens: An essay in applied epistemology*. I Policy

Futures in Education 2020, Vol. 18(4) 531–544. Hämtad 2022-11-20

från:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1478210320921722>

Tivenius, O. (2015). *Uppsatsens inre liv*. Studentlitteratur

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsed*. Hämtad 2022- , från:

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

8 Bilaga Missivbrev

Hej!

Vi är två lärarstudenter som går sjätte terminen av grundlärarprogrammet F-3 på Mälardalens Universitet. Vi skriver just nu på vårt självständiga arbete och vårt valda ämne är källkritik kopplat till samhällsorienterade ämnet.

Syftet med vår studie är att fördjupa kunskaper om hur F-3 lärare resonerar kring undervisning om källkritik i det samhällsorienterade ämnet. Vi vill ta reda på hur lärare ställer sig till att använda källkritik som en del i SO-undervisningen. Samt även undersöka hur F-3 lärare undervisar elever till att vara källkritiska gentemot olika informationsplattformars tillförlitlighet.

Med hjälp av tidigare forskning och litteraturer har vi fått en grundförståelse kring hur lärare arbetar med källkritik och med hjälp av aktiva lärare har vi för avsikt att djupdyka och få en bredare förståelse genom intervjuer. Därmed önskar vi att du vill delta i denna intervju för studien då den kunskap och erfarenhet du besitter skulle gynna vårt självständiga arbete och vara betydelsefull. Intervjun kommer vara utformad som en semistrukturerad intervju och bestå av 8 frågor med möjlighet till följdfrågor som i sin tur förhoppningsvis leder till ett givande samtal. Intervjun går att genomföra via zoom om så önskas. Vi hoppas att du har möjlighet att delta och den beräknade tiden för intervjun är cirka 30 minuter.

Vi kommer att ta hänsyn till de forskningsetiska principerna med stöd av Vetenskapsrådet. Detta innebär att ditt deltagande är frivilligt och att du kommer ha möjlighet att när som helt under intervjun avbryta denna. Skola och namn kommer att vara anonymt då varje respondents deltagande kommer att behandlas konfidentiellt. Inspelning med hjälp av ljudinspelare under intervjun önskas i transkriberings syfte och bearbetning av material. Ljudinspelningen kommer att raderas efter bearbetning och det som framkommer under intervjun kommer enbart att användas i forskningsändamål i denna studie.

Finns det frågor eller funderingar är ni varmt välkomna att ta kontakt med oss eller handledare för mer information.

Tack på förhand, hoppas vi ses och att du vill delta i studien!

Med vänliga hälsningar

Emma Nilsson: enn20003@student.mdu.se

Elin Lindgren: eln20001@student.mdu.se

Handledare

Andreas Grahn: andreas.grahn@mdu.se

9 Bilaga Intervjufrågor

1. Hur viktigt tycker du som lärare det är att undervisa om källkritik i förhållande till övrigt centralt innehåll och kunskapskrav inom det samhällsorienterade ämnet?
2. Vilka medier och källor använder du dig av i din SO-undervisning?
3. Om källkritiken inte uttryckts som en del av skolans mål i läroplanen - hade du inkluderat källkritik på internet i din undervisning i det samhällsorienterade ämnet ändå?
4. Finns det några möjligheter eller svårigheter med att undervisa om källkritik på internet?
5. Varför är det viktigt att eleverna är källkritiska när de hämtar information på internet?
6. Hur ser dina erfarenheter ut nu om källkritik och hur håller du dig uppdaterad nu?
7. Hur arbetar du med källkritik på internet i din undervisning i det samhällsorienterade
8. Hur arbetar du för att utveckla elevernas kritiska förmåga gentemot att bedöma tillförlitlighet av olika källor på internet?